

teşekkül etmiş bir zümreye katıldığı, itibarları dolayısıyla katıldıkları grubun da kurrâ diye anıldığı düşünülebilir. İkinci rivayette ise kendi düşünceleri doğrultusunda tartışmayı sürdürme ve gerektiğinde silâh kullanma gibi Hâricîler'e ait özelliklerinin zikredilmesi bu grubun kurrâ ile özdeşleştirildiğini göstermektedir. Bu nakillerden Hâricîler'in, isimleriyle anılacak kadar kurrânın etkisi altında olduğu anlaşılmaktadır. Taberî, Ebû Mihnef'ten naklen Sıffin'de mushafırlar mızrakların ucuna takılıp Hz. Ali Kur'an'ın hakemliğine çağırıldığında, aralarında daha sonra Hâricî olan Mis'ar b. Fedekî et-Te'mîmî ve Zeyd b. Husayn et-Tâî'nin de bulunduğu kurrâ cemaatinin Kur'an'ın hakemliğini kabul etmesi için Ali'ye baskı yaptığını, kabul etmediği takdirde kendisini düşmanlarına teslim edeceklerini yahut Osman'a yaptıklarını kendisine de yapacaklarını söyleyerek tehdit ettiklerini belirtir (*Târîh*, V, 49). Taberî'nin bu rivayetinde kurrânın Hz. Ali'ye baskı yapabilecek güçte olduğu görülmektedir. Hz. Osman'ın öldürülmesinin ardından Ali'yi destekleyen, onunla birlikte Cemel Vak'ası'na katılan, Sıffin'de beraberliklerini sürdürdükten sonra Hakem Vak'ası'nın ardından Hz. Ali'ye karşı çıkan bu grubun o günün şartlarında Hâricîler'i de arkasına alıp oldukça güç kazandığı anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "kr"e md.; *Müsned*, I, 3, 86; II, 175; III, 109, 111, 137, 167, 255, 270, 486; IV, 151; Buhârî, "Cihâd", 184, "Mesâcid", 302, "Vitr", 7, "Meğâzî", 27, "Tefsîr", 7/5, 9/18, 20, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 3, 8, "İftisâm", 2, 28; Müslim, "Mesâcid", 301, "İmâre", 134; Nasr b. Müzâhim, *Vak'atü Sıffin* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1401/1981, s. 497-503; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 49; Sülemî, *Tabakât*, s. 11; Gazzâlî, *Kitâbü'l-Erba'în*, Kahire 1328, s. 130; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *el-Furkân*, Kahire 1366/1977, s. 36; Şa'rânî, *Tabakât*, Kahire 1315, I, 58; J. Wellhausen, *el-Havâric ve's-Şi'a* (trc. Abdurrahman Bedevî), Küveyt 1978, s. 25, 32-37; T. Nagel, "Kurra", *EP* (İng.), V, 499-500.

MUSTAFA ÖZ

KURRE b. ŞERİK

(قرة بن شريك)

Kurre b. Şerik b. Mersed
el-Absî el-Gatafânî
(ö. 96/714)

Emevîler'in Mısır valilerinden.

Suriye'nin Kinnesrîn şehrinde doğdu. Mısır valiliğine tayin edilmeden önceki hayatı hakkında bilgi yoktur. Ancak Emevîler'in, valilerini genellikle kendilerine ya-

kın olan kişilerden tayin ettikleri dikkate alınarak onun daha önce Emevî sarayında bazı önemli görevlerde bulunduğu söylenebilir. Kurre b. Şerik, 13 Rebîülevvel 90 (30 Ocak 709) tarihinde Halife I. Velîd tarafından Mısır valiliğine tayin edildiğinde ilk iş olarak, halkın şikâyetçi olduğu eski vali ve halifenin kardeşi Abdullah b. Abdülmelik'in zimmetine geçirdiği iddia edilen mallarını müsâdere etmek istedi. Bunu haber alan Abdullah Mısır'dan kaçtı. Kurre onu Ürdün'e kadar takip edip yakaladı ve Halife Velîd'e teslim etti. Mısır'a dönünce haraç âmilliği görevini de uhdesine alan Kurre b. Şerik, ehl-i zimmeden alınan cizye ve haraç vergilerini toplama-ya özel bir önem verdi. Kısa bir süre için kapattığı Dîvânü'l-harâc'ı ve beytümâlî bir müddet sonra bazı düzenlemeler yaparak yeniden faaliyete geçirdi. Bu uygulamaya esas olmak üzere her beldenin yerli halkından ve ileri gelenlerinden oluşan heyetler kurdu. Kurre bu heyetleri, kendi beldelerindeki cizye mükellefi erkek nüfusu ve mükellef oldukları cizye miktarlarını, haraca tâbi arazileri ve sahiplerini, bu arazilerden bir yıl içinde ne kadar ürün alınabileceğini ve ne kadar ha-

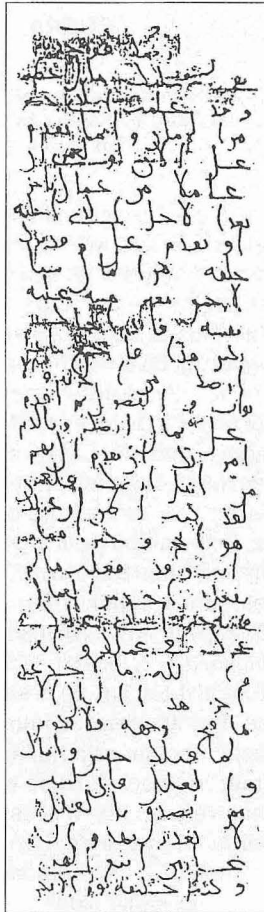
raç vergisi toplanabileceğini, beldelerine hizmet edenlerle varsa vergi kaçakçıları gösteren listeler düzenleyerek Fustat'a getirilmesinden sorumlu tutmuştur.

Kurre b. Şerik, cizye ve haraçtan başka gümrük vergisi şeklinde düşünülebilecek "ebvâb", cizyelerini ve haraçlarını zamanında ödemeyenler için gecikme cezası denilebilecek "garâmât", olağan üstü vergiler anlamında "füdûl" ve mirasla ilgili vergiler şeklinde anlaşılabilecek olan "mevâris" adlı bazı vergiler de ihdas etmiştir.

Cizye ve haraç vergilerinin tesbit ve tahsili konusunda Kurre'nin Arapça ve Grekçe olarak iki nüsha halinde yazdırıp çeşitli beldelere gönderdiği mektuplardan British Museum'da bulunan Grekçe olanları H. I. Bell tarafından İngilizce'ye çevrilerek 1911, 1912, 1913 ve 1928 yıllarında *Der Islâm* dergisinde, Chicago Oriental Institute'te bulunan Arapça olanları İngilizce tercümeleriyle birlikte Nabia Abbott tarafından *The Kurrah Papyri From Aphrodito in the Oriental Institute* adıyla bir kitap halinde (Chicago 1938) yayımlanmıştır. Yûsuf Râgıb da Kurre b. Şerik'in Sorbonne Papiroloji Enstitüsü'nde mevcut Arapça, Grekçe ve Kiptice yazılmış iki mektubuyla yine ona ait mektuplardan aldığı iki parçanın Arapça metnini Fransızca tercümesiyle birlikte neşretmiş ve bazı değerlendirmeler yapmıştır (bk. bibl.). Kurre'nin bu mektuplarında Mısır'ın o dönemle ilgili sosyal hayatı, imar faaliyetleri, gemi yapıcılığı, ücretlilere verilen maaşlar gibi pek çok konuda bilgi bulmak mümkündür.

Kurre b. Şerik Mısır'da bazı önemli imar faaliyetlerinde de bulunmuş, Fustat'taki Amr b. Âs Camii'ni Halife Velîd b. Abdülmelik'in emriyle yıktırıp yeniden inşa ettirmiş, Birketülhabeş denilen verimsiz bir araziye tarıma elverişli hale getirmiş, şeker kamışı ekimi yaptırdığı bu arazi daha sonra İstablu Kurre adıyla anılmıştır.

91 (710) yılında Hâricîler'in çıkardığı isyanları bastıran Kurre, kendisine komplo hazırlayan Hâricî lideri Muhâcir b. Ebû'l-Müsenâ et-Tücbî'nin de aralarında bulunduğu 100 kadar Hâricî'yi İskenderiye'de öldürtmüştür. 95'te (713-14) Mısır divanını yeniden düzenlemiş ve divandan kimlerin ne kadar maaş alacaklarını belirlemiştir. Altı yıl kadar Mısır valiliğinde bulunan Kurre b. Şerik bu görevini sürdürürken Safer 96'da (Ekim-Kasım 714) veya 24 Rebîülevvel 96'da (7 Aralık 714) vefat etmiştir.

Kurre
b. Şerik'in
Arapça
mektuplarından
biri
(The Oriental
Institute
of the
University
of Chicago,
nr. 13758)

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr* (Torrey), s. 126, 131, 238, 239; Taberî, *Tarih* (Ebü'l-Fazl), VI, 442, 491, 522; Kindî, *el-Vülât ve'l-kuḍât* (Guest), s. 62-66, 71, 76-77; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 409-410; Makrîzî, *el-Hıḩat*, I, 94, 302; II, 152; Seyyide İsmâil Kâşif, *el-Velid b. 'Abdîmelik*, Mısır 1962, s. 173-174; H. I. Bell, "Translations of the Greek Aphrodito Papyri in the British Museum", *Isl.*, II (1911), s. 269-283, 372-384; III (1912), s. 132-140, 369-373; IV (1913), s. 87-120; XVII (1928), s. 4-8; Yusuf Râgib, "Lettres nouvelles de Qurra b. Sarik", *JNES*, XL (1981), s. 173-187; Adolf Grohman, "Kurre", *IA*, VI, 1020-1021; C. E. Bosworth, "Qurra b. Sharik", *EP*² (İng.), V, 500-501.

NADİR ÖZKUYUMCU

KURSAVİ

(ö. 1812)

İdil-Ural Türkleri arasındaki
dinî islah hareketinin öncülerinden.

1776'da Kazan bölgesindeki Kursa köyünde dünyaya geldi. Doğum tarihi 1771, 1772 ve 1765 olarak da zikredilmiştir. Asıl adı Ebü'n-Nasr Abdünnasır, babasının adı İbrâhim, dedesinininki Yarmuhammed'dir. Babası tüccar olan Kursavî, ilk öğrenimini Viyatka'ya bağlı Malmij kasabasının Meçkereköyünde yaptı; Muhammed Rahîm b. Yûsuf el-Aşîrî el-Meçkerekî'den faydalandı. Daha sonra Buhara'ya gitti. Kendisini özellikle Kur'an ve hadis alanında yetiştirmeye çalıştı. Nakşiyyendî-Müceddî şeyhi Niyazkulı Han Türkmanî'ye intisap etti, dört yıl ona hizmet edip icâzet aldı. Muhafazakâr âlimler ve Orta Asya'nın zengin kütüphaneleriyle kurduğu temas Kursavî'nin skolastik din anlayışına tepkisine yol açtı. Öğrenimini tamamladıktan sonra Kursa'ya döndü ve müderrislik yapmaya başladı.

Kursavî'nin yenilikçi fikirlerinin kaynağı, Tatar kültürünün mevcut yapısı ile Ali el-Kârî'nin *Minehu'r-ravzi'l-ezher fi şerhi'l-Fıkhi'l-ekberî*, Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin *et-Temhîd*'i ve İmâm-ı Rabbânî'nin bazı eserleri olup döneminde hâkim olan Eş'arî kelâm düşüncesine Mâtürîdî kelâm anlayışı ile karşılık vermiş, özellikle sıfatlar konusunda Teftâzânî başta olmak üzere Eş'arî kelâmcılarını şiddetle eleştirmiştir.

1807'de tekrar Buhara'ya giden Kursavî, İdil Tatarları'nın Orta Asya'nın skolastik İslâm merkezlerine karşı gösterdiği bağımsızlık kalıbını ilk kıran kişi oldu ve burada fikirlerini duyurmaya başladı. Kelâm-

cıların birçok fer'î meseleyi inanılması zarruri konular içinde ele almalarına karşı çıktı, kendisini onların amansız bir hasmı olarak tanımladı. İslâmî naslar üzerinde sadece uzmanlaşmış kişilerin değil bütün müslümanların ictihad etmesinin önemini vurgulayarak her İslâm âliminin Kur'an ve hadisi yorumlamada yetkili olması gerektiğini savundu. Çünkü ona göre akli kullanma ve tercihte bulunmada ictihadın geniş anlamı içerisinde yer almaktadır. Bu anlayıştan hareketle ictihad kapısının açık olduğunu ileri sürdü. Taklide, bid'atlara, din istismarına karşı mücadele etti. Kursavî'nin medreselerde okutulan ders kitaplarını eleştirmesi de onun eğitim meselesiyle ilgilendiğini gösterdiği kadar dinî düşüncedeki asıl yeniliğin eğitimden geçtiğine inandığını ortaya koymaktadır. Ancak Kursavî, bu fikirleriyle çevresinde pek fazla taraftar bulamadığı gibi Buhara'nın muhafazakâr âlimleri arasında infial uyandırdı, zındıklık ve dinsizlikle suçlandı. Hayatına kastedilmesinden endişe eden Niyazkulı Han Türkmanî ve Ziyâeddin el-Halacî'nin tavsiyeleri üzerine Buhara'yı terkedip Kursa'ya döndü, burada ders vermeye başladı.

Onun yenilikçi düşünceleri talebeleri arasında kısa sürede tanınmasını sağladı. Niyazkulı Han Türkmanî'nin Tatar ve Türkmen zenginlerinden sağladığı destekle Meçkere'de Kursavî için bir medrese açıldı. Ancak Buhara'da olduğu gibi burada da bazı müderris ve din adamlarının tepkileriyle karşılaşan Kursavî 1812 yılında hacca gitmek üzere yola çıktı. İstanbul'a ulaştığında yakalandığı veba hastalığından öldü ve Üsküdar'da Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi, fakat mezarının yeri belli değildir.

Kursavî, İdil-Ural Tatarları arasındaki dinî uyanış ve dinî islah hareketinin en önemli temsilcilerinden olup görüşlerinden dolayı mutaassıp çevrelerin tepkisini çekse de kısa bir zaman sonra Tatar cedîdiliğinin en tanınmış referansı haline geldi. Kursavî'nin açtığı yenilikçi yoldan giden ilk isimlerden Nizâmeddin b. Sirâceddin Karucî onun eserlerine şerh ve hâşiyeler yazdı ve Ârif b. Selâmkulı b. Fulat (Pulat) es-Sayrânî ile birlikte fikirlerinin takipçisi oldu. Kursavî'nin yenilikçi görüşleri daha sonraki dönemlerde de taraftar kazanmaya devam etmiş, eserleri bazı medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Etkisi Kazan sınırlarını aşmış, başta Mercânî, Âlimcan Barudî ve Rızâ-

eddin Fahreddin olmak üzere görüşleri Tatar cedîdci geleneğinin birçok ismi tarafından desteklenmiştir. Mercânî, kendi fikrî dönüşümünü sağlayan Kursavî'nin görüşlerini bütün İdil-Ural'a yaymak ve yeni nesillere tanıtmak için yazdığı *Tenbihü ebnâ'i'l-âşr 'alâ tenzihi enbâ'i Ebi'n-Nasr* adlı risâlesinde onun her yüzyılda bir geleceği söylenen müceddidlerden biri olduğunu ileri sürmüştür.

Eserleri. 1. *Heftiyek-i Şerîf*. Müellifin bölgesinde Türkçe kısmı tefsir geleneğinin ilk örneği olan eser, öğrencisi Nu'mân b. Emîr b. Osman es-Semenî'nin kalemeye aldığı *Molla Numan Tefsiri* adlı kitabın içinde birçok defa basılmıştır. 2. *Kitâbü'l-İrşâd li'l-İbâd*. Tatar Cedîdçilik düşüncesinin ilk örneklerinden biri olup Âlimcan Barudî tarafından neşredilmiştir (Kazan 1903). 3. *Şerhu'l-Akâ'idî'n-Nesefiyye el-cedîd. eş-Şerhu'l-cedîd 'ale'l-Akâ'idî'n-Nesefiyye* adıyla da kaydedilen eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hacı Mahmud Efendi, nr. 1394, 244 varak). 4. *Şerh 'alâ Risâle fi bahşi's-sıfât* (Süleymaniye Ktp., İzmirli İsmail Hakkı, nr. 906). 5. *Kitâb fi beyânî aksâmi'l-ḩadîş* (Amasya İl Halk Ktp., nr. 1785). Kursavî'nin ayrıca *Kitâbü'l-Levâ'ih*, *Şerhu'l-Akâ'idî'n-Nesefiyye el-ḩadîm*, *Risâletü isbâtî's-sıfât*, *Şerhu Muḩtasarı'l-Menâr*, *Kitâbü'n-Neşâ'ih* adlı eserleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kursavî, *Kitâbü'l-İrşâd li'l-İbâd*, Kazan 1903, s. 2, 24-30; Mercânî, *Müstefâdû'l-ahbâr fi aḩuâli Kazân ve Bulğâr*, Kazan 1900, II, 297; a.mlf., *Tenbihü ebnâ'i'l-âşr 'alâ tenzihi enbâ'i Ebi'n-Nasr*, Kazan Devlet Üniversitesi Ktp., nr. 3051-A, vr. 82^b-89^b; a.mlf., *Vefiyyetü'l-eslâf ve taḩiyyetü'l-aḩlâf*, Kazan Devlet Üniversitesi Ktp., nr. 614-A, VI, vr. 145^b-147^a; Rızâeddin Fahreddin, *Âşâr*, Orenburg 1903, I/3, s. 95-130; II/12, s. 267-269; M. Murad Remzi, *Telfikü'l-aḩbâr ve telkiḩu'l-âşâr*, Orenburg 1908, II, 416-419; Cemalettin Validov, *Oçerki İstorii Obrazovannosti i Literaturi Tatar*, Oxford 1923, s. 32-33; Abdurrahman Sadi, *Tatar Edebiyatı Tarihi*, Kazan 1926, s. 66; Azade Ayşe Rorlich, *The Volga Tatars A Profile in National Resilience*, Stanford-California 1986, s. 49-50; Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi* (1905-1917), Ankara 1999, s. 13, 179; İbrahim Maraş, *İdil-Ural Türklerinde Cedidçilik (Yenilikçilik) Hareketi: 1850-1917*, (doktora tezi, 2000), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 27-29; Akdes Nimet Kurat, "Kazan Türklerinin Medenî Uyanış Devri", *DTCFD*, sy. 3-4 (1966), s. 101-103; Yahya Abdullin - Enver Hayrullin, "Magrifetçilik Hareketi Karlıgaçı", *Kazan Utları*, sy. 1, Kazan 1977, s. 144-145; Ahmet Temir, "Abdünnasir Kursavi (1771/72-1812)", *Kazan*, sy. 4, Kazan 1971, s. 44-45.

İSMAİL TÜRKÖĞLU - İBRAHİM MARAŞ